

Суверенитет данас

СЛОБОДАН ВУКИЋЕВИЋ

Филозофски факултет
Никшић

1. Генеа појма

Прва констатација инспиративна у тумачењу генезе појма суверенитета данас јесте да *"крући појам суверенитета не важи"*.

Суверенитет је у изворном и пуном смислу разумијеван као *йерманенїна* и *нейодијељена властї*. То је власт која је заснована на правно или обичајно установљеној *хијерархији*. Власт над којом нема друге власти. Суверен је у традицији схватан као особа која влада другима (монарх). Значи, сувереност се веже за *властї* као институционализовану моћ – право да се доноси одлука коју морају поштовати одређена лица.

Ко доноси такву одлуку, и ко има право да је донесе јесте питање *субјектїа* суверености. Промјена субјективитета суверене власти најпрецизније упућује на генезу појма суверенитета. Који субјекат има обиљежја да је врховни у свом домену; субјекат независан од другог субјекта, док су други у односу на њега нижи и према томе зависни?

Теоријски и практично у досадашњој историји у улози субјекта суверености имамо: монарха, народ, парламент, државу, право.

Монарх као оличење цјелокупне државне власти може бити правно неограничен тј. апсолутан. (Боден: 1530-1596).

Народна сувереност се јавља као сувереност сталежа а не цјелокупног народа што је уствари представљало успостављање привилегија сталежа да преко својих скупштина врше надзор над владаром. Народна сувереност у Русоовом концепту представља остварење опште воље које се изражава у законима. (Русо: 1712-1778).

Парламент као субјект суверености има врховну и апсолутну власт јер се суштина суверености састоји у законодавној власти. Према томе, парламент није представник већ носилац суверености. (Блексто: 1723-1780).

Сувереност државе се заснива на способности искључивог правног самоодређења коју има држава као правно лице. То не представља апсолутно неограничену власт јер је суверена државна власт правно ограничена сопственим правом. (Јелинек: 1851-1911).

Сувереност права подразумијева преношење суверене врховне власти на једну врховну норму.

2. Сувереност: право или извор права

У приказаној генези појма суверености интересантно је питање, нарочито са социолошког становишта, разумијевати и тумачити сувереност као право или као извор права, или пак као једно и друго.

Шта значи ако кажемо да је сувереност неприкосновено право и недјеливо право доношења одлуке? Значи да је сувереност и извор права и само право. Онај ко у држави има то право сматра се сувереном. Посебно је пи-

тање односа суверена према међународном праву. С једне стране, суверен нема обавеза према међународном праву, јер не дијели власт ни са ким према уставном праву. Међутим, ако се његове одлуке тичу одређених субјеката ван његове државе, или пак права субјеката у његовој држави, а она су дефинисана међународним правним актима, онда то питање тражи одговор на међународном нивоу.

3. Легалност и легитимност

Неизоставно се овдје постаља питање односа *легалности* и *легиџимности*. Социолошки гледано заједницу не можемо разумјети, тумачити и објаснити без ова два момента: легалности и легитимности истовремено. Свака заједница садржи ова два момента и заснива се на њима. Према томе, реалан, свестран приступ заједници не може искључивати ни један ни други моменат. Важно је идентификовати карактер легалности и легитимности у свакој конкретној заједници и наравно објаснити њихов логичко-историјски спој у околностима те заједнице. Сваки покушај одвајања и посебног разумијевања легалности и легитимитета одступа од онтолошке суштине заједнице, губи везу са стварношћу и завршава у апсолутизму; или анархизму-хаосу.

Конзервативизам као политичка филозофија која *брани легалност* има оправдање све до момента када почне тражити легитимност у нечем другом, а не у сагласности, односно друштвеном уговору који је наравно израз легитимности легалитета. То доводи до апсолутизације права, када се као једини аргумент узима безусловно важење права, и на крају – тезе о суверености као *извору ђрава*.

Рационализам се јавља као свеобухватна критика традиције и апологије слободног избора. Он развија идеју о *слободном уму* који само у извјесности о себи има свој темељ – оптимистичко схватање људи да спознају свијет и да према тој спознаји уреде свој живот. На овај начин рационализам доводи у питање легитимност сваке легалности. У крајњем то значи да ни сувереност не би могла добити одређену форму са својом структуром и тако се показивати дјелатном у функцији постојања и развоја једне заједнице.

4. Недјелљивост суверенитета

Са проблемом односа легитимитета и легалитета повезана је и теза о *недјелљивости суверенитета*. "Суверенитета има или нема", тврде неки догматски мислиоци. У овом скученом догматском концепту мишљења они суверенитет редукују на форум и то статички израз кроз једну једину институцију – прије свега државу. Они не могу да замисле да се суверенитет сублимише кроз неколико битних компоненти једне заједнице: кроз легитимитет и легалитет њене законодавне, извршне и судске власти, економску позицију, етнокултурни идентитет који обухвата еманципацију свијести са еманципацијом сензибилитета и наравно политички идентитет као посебно значајан моменат суверенитета једне заједнице. Сви ови елементи не само да изражавају дјелљивост суверенитета већ њихово преклапање или рецимо потирање етнокултурног идентитета политичким идентитетом доводи у питање демократичност једне заједнице, а самим тим и карактер њеног суверенитета. Недјелљивост суверенитета производи монопол и апсолутизам, а апсолутизација било чега, било којег елемента друштвене и човјекове збиље није на трагу хуманитета и моралности.

5. Самоодређење заједнице

Очигледно, расправа о суверенитету јесте расправа о цјеловитом самоодређењу заједнице, а то значи да је неопходно разликовати *унутрашњи* и *спољни суверенитет*. Јасно је да *унутрашњи суверенитет* произилази из етнокултурног и политичког идентитета једне заједнице. Унутрашњи суверенитет почива на нераскидивој вези легитимитета и легалитета власти, што даје демократску основу континуитета легалности и ауторитету заснованом на праву. Исто важи за односе у подјели власти: судске, према извршној, а ових према законодавној или пак једне према другој: етнокултурног идентитета према политичком идентитету. Унутрашњи суверенитет је извор *спољне суверенитет* који се испољава у односу једне заједнице, као државе према другим државама и међународним организацијама и међународним правним актима, што подразумијева придржавање ових аката не само на међународном плану већ и у границама властите државе.

Сустрет легитимитета и легалитета који даје државну форму једној заједници не може се одлагати у недоглед да се не би довела у питање рационалистичка претпоставка "слободе ума" као што се не може једном успостављени легалитет уведеним нормативним поретком друштвене организације бранити и оспоравати његова промјена у име континуитета легалитета, безусловног важења права, како би се избјегле револуције и сл.

6. Власт и моћ

Овај сустрет се одржава *вјером* оних који врше власт да имају легитимно право да наређују и *вјером* оних који се покорављају власти да је та власт саставни дио нормативног поретка коме они дугују послушност. Вјера (и једних и других) у легитимност власти је неприкосновена и одржавање ове вјере је једно од најмоћнијих средстава којим се обезбјеђује успјешно функционисање друштвене организације. Ово веберовско објашњење функционисања власти као "вјероватноће да ће одређена лица послушати једну заповијест одређеног садржаја", што је иначе утврђено нормативним поретком друштвене организације, говори такође о нужној вези легитимитета и легалитета у поимању суверенитета. На деликатност овог односа указују и Веберово одређење моћи под којим он подразумијева "сваки степен вјероватноће да се наметне своја воља у једном друштвеном односу упркос отпору, без обзира на чему почива ова вјероватноћа". Власт је тако само један облик моћи – институционализована моћ која представља однос између друштвених положаја а не однос између личности. Власт је ужи појам од моћи: она подразумијева хијерархију, али свака хијерархија није аутоматски власт; власт се креће у одређеним границама, она никад не успоставља потпуну контролу: власт је санкционисана – ослања се на принуду: власт намеће, штити, одржава друштвена организација: однос власти је такав да је расподјела права и дужности обострана.

Сувереност у пуном смислу као *перманентна* и *неодијељена власт* може истински постојати само у апсолутној монархији, односно у савременој ауторитарној држави. Крајњи вид суверенитета у савременој држави представља *ванредно стање* у којем су суспендована уставом прокламована права.

Превладавање тако суженог појма суверенитета управо се чини кроз хоризонталну подјелу власти (законодавна, извршна и судска) и вертикалну подјелу власти карактеристичну за федералне моделе.

7. Држава и демос

Сувереност се веже за власт изведену из постојања *државе* али пуно разумијевање укључује и изборно преношење изворне суверености слободног појединца, члана заједнице (држављанина) на парламент и његове органе, што означава *народну сувереност*. Тако држава на одређеном простору може имати суверенитет а да то не буде суверенитет *народа демоса* (или појединих дјелова демоса) на том простору. Унутрашњу структуру суверенитета посебно карактерише спој историјско-политичких фактора и етнокултуралних фактора. Они се не морају непосредно корелирати, али њихово дејство никад није у тоталном временском раскораку. При том државно питање има централно значење. Зашто? Држава је израз шире потребе, не само националне. Она мора задовољити потребу мултинационалних друштава да живе као заједница јер реално не постоје чиста национална друштва. Због тога се данас и инсистира на непромјенљивости граница које управо захватају у једној држави мултиетничку и мултикултуралну структуру. Колико је држава потребна већинској нацији у једној мултиетничкој заједници, толико је потребна и мањинским нацијама. Тиме се разбија етнонационалистичка утопија да држава треба да буде подређена нацијама. У држави долази до логичког и историјског споја конкретне структуре етничитета, нације и држављанства. У том споју долази до изражаја конкретна мултинационална и мултикултурална структура у једној држави. Као истинска потреба конкретне мултиетничке и мултикултуралне структуре држава добија релативну самосталност, а њена стабилност се темељи на степену задовољавања потреба свих саставних дјелова конкретне структуре.

8. Логос и историја

На тај начин долази до природног споја етничког и грађанског, тј. логичко-историјски спој етничког и грађанског чини мултиетничност и мултикултуралност друштва у оквиру једне државе природним стањем и основом трајног мира. Према томе, *суверенијетет* државе је неодвојив од етничитета односно од националитета. Познато је да је национализам (Француска, Швајцарска, Америка) изворно био доктрина слободе и суверенитета народа. То је првенствено покрет да се народ ослободи у властитој земљи и постане носилац нације. Данас суверенитет савремене државе мора изражавати слободу мултиетничке и мултикултуралне цјелине конкретног друштва коју захвата, али и свих њених специфичних етничитета и културалитета. Та цјелина мора се испољавати као субјект, али и сваки специфични дио има потребу да свој *логос* открива преко језика, религије, културе, традиције, обичаја и свијести о својој ужој и широј заједници, *о својој етничко-културалној заједници и својој државној заједници*. Очигледно мултиетничка и мултикултурална структура мора наћи *адекватан* одраз у изградњи суверенитета сваке националне државе. Ако држава обезбјеђује права која произилазе из етнокултуралних потреба грађана она је природна заједница која обезбјеђује суверенитет једном народу, био он мањински или већински у тој заједници. Према томе суверенитет је суштински везан за грађанска права а држава је форма која осигурава остварење тих права.

9. Политички и етнокултурни идентитет

Данас се брига о суверенитету исказује као брига о политичком и *етнокултурном идентитету*, са одговарајућом *економском основицом* и самосталношћу. Гдје год нема те цјелине суверенитета у политичком и етнокултурном идентитету са економском постојаношћу, прије или касније, избијају на видјело озбиљни проблеми у одржавању одређене државне заједнице. *Неоетницизам* који се све снажније испољава у савременим друштвима, од Америке па даље, је управо потврда неумитне законитости друштвеног кретања и развоја. Мултиетничке државне творевине или морају преиспитати модел своје унутрашње организације са становишта ове законитости, прилагодити се тенденцијама које нужно из ње произилазе, или ће се распасти.

10. Илузија чисте етничке државне заједнице

На неумитној путањи ове законитости су и аргументи да либерализам са својим моделом индивидуализма није крај историје. Појединац тежи остварењу свог идентитета, тражи смисао свог постојања у заједници, а не може га наћи уколико заједница нема свој идентитет као заједница. Чиста етничка заједница данас је илузија, мултиетничка и мултикултурна заједница реалности. То не значи да етничке групе у мултиетничкој и мултикултуралној заједници не могу остваривати свој идентитет. Истовремено прогресивно диференцирање етничких група и мултиетничких и мултикултуралних заједница јесте универзални друштвени процес који мање или више карактерише сва савремена друштва. Тај социолошки реализам јесте основна претпоставка да савремени човјек схвати себе као "апстрактну индивидуу", да изграђује свој идентитет – своју личност. Имајући у виду универзалност назначеног процеса и његову снагу, теоретичари истичу да данас културне линије раздвајања снажније дјелују него државне границе. Ову констатацију можемо прихватити али не у смислу да то дјеловање мора довести до прекрајања успостављених државних граница на појединим подручјима. То само указује на то да етнокултурни идентитет у једној држави не смије бити доведен у питање политичким идентитетом, што једноставно значи да савремена држава мора бити организована, као што је већ наглашено, на начин који ће омогућити адекватно испољавање своје мултиетничке и мултикултуралне структуре, тј. омогућити природан, логичко-историјски спој етничког и грађанског у њој. Уосталом, европска историја довољно убједљиво показује да широка културна аутономија доприноси политичкој стабилности мултикултуралне националне државе.

11. Апстрактност чисте грађанске државе

Очигледно је да суверенитет не можемо разумјети, тумачити, објаснити на претпоставци неке чисте грађанске државе. У том случају би имали народ – односно демос као заједницу апстрактних субјеката-држављана без њиховог етнокултурног садржаја, а то значи и апстрактну заједницу.

Најочигледнији отпор тој апстрактној друштвеној заједници апстрактних грађана данас су регионални покрети за аутономијом у оквиру постојећих држава. Политичка еманципација нигдје не производи слабење тежње за диференцирањем етнокултурног идентитета појединих група у мултиетнич-

ким и мултикултуралним друштвеним заједницама. Напротив, она све више провоцира захтјеве за самоопредјелењем. Савремена држава се прихвата само као *средство* за омогућавање суверенитета етнокултурних група које су се историјски и политички стекле у једној државној заједници и у њој налазе модус вивенди заједничког живота.

12. Опасности сепаратизма

Сепаратизам, сегрегација, тежња за припајањем матици, уз промјену државних граница (примјеном чак и тероризма у разним облицима), нијесу ништа мање опасни по стабилност националне државе него што су то централизам и асимилација. Имајући у виду управо нужност везе логичког и историјског у односу етничког и грађанског у једној држави не постоји никакво универзално право на самоопредјелење, јер би то аутоматски прерасло у универзално право на сецесију што би неизоставно довело у питање међународни мир. То би изазвало бесконачно распадање држава, пресељавање и протјеривање.

Супротно етнонационалистичком моделу, логичко-историјски спој етничког и грађанског чини мултиетничност и мултикултуралност друштва у једној државној заједници природним спојем и основом трајног мира. Само разбијање овог споја води у етнонационализам. Логичко, смисаоно, саморазумијевајуће јесте унутрашња основа једне народне заједнице као субјекта. Ова основа губи свој смисао без исто такве значајности у односу са другим народима, јер не можемо имати свијест о себи без односа са другима, а за тај однос је доминантна претпоставка свијест. Према томе, логички спој етничког и грађанског подразумијева постојање и једне и друге основе. Историјски спој етничког и грађанског конкретизује ову логичку, смисаону основу на одређену мултиетничку и мултикултуралну структуру. Швајцарска је парадигма логичког и историјског споја етничког и грађанског у једној мултиетничкој и мултикултуралној држави. На тој вези она омогућава одржавање и развој свих етнокултура које је сачињавају, а без тог елемента није могуће објаснити суверенитет државе Швајцарске.

Очигледно, темељна претпоставка за разумијевање *суверенитета данас* јесте карактер легитимитета и легалитета једне државне заједнице и њена мултиетничка и мултикултурална структура. Једино на тој основи суверенитет ће се испољавати као афирмација етнокултурног и политичког идентитета државне заједнице као цјелине и свих њених посебности.